

Cíle výchovy a jejich proměna v historickém kontextu

Lucie Grůzová, Zora Syslová

Jak na dítě nahlížíme, determinuje způsob, jakým bude vychováváno (vzděláváno).

Cíle výchovy

Cíl výchovy je dán vývojovým stavem společnosti (mění se podle spol. zřízení, dána státem, národem, filozofií, kulturou).

Hledání cílů výchovy je jedna z nedůležitějších a zároveň nejobtížnějších oblastí pedagogiky.

Cíl výchovy je často definován výchovným ideálem, který je těžké objektivizovat a specifikovat.

- *Proč je cíl výchovy hlavní pedagogická kategorie?*
- *Jaký je rozdíl mezi výchovou a vzděláváním?*

Výchova/vzdělávání

- Výchova (edukace) = jako **průnik** dvou dílčích procesů **vzdělávání a výchovy**.
- **Výchova** v užším slova smyslu zastupuje tři složky:
  - poznávací** (kognitivní – rozvoj zájmů, postojů),
  - hodnotící** (afektivní – rozvoj charakterových vlastností),
  - tvořící** (konativní – rozvoj volných procesů).

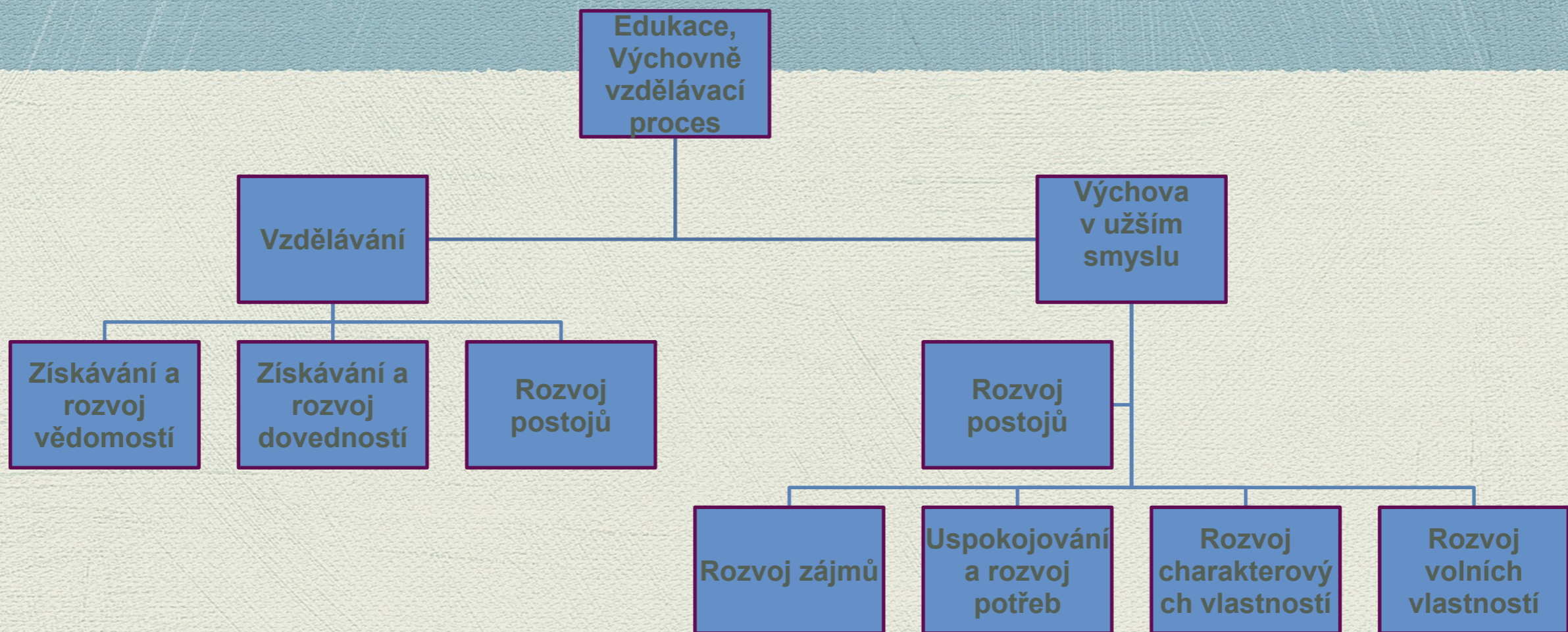
Vzdělávání

- proces získávání a rozvíjení vědomostí, praktických dovedností a intelektových schopností.
- jeho výsledkem je **vzdělání** - složka kognitivní vybavenosti jedince: osvojené vědomosti, dovednosti, normy, postoje, hodnoty.

(Průcha, Walterová, Mareš, 2008)

Cíle v pravěku

Cíl výchovy – předat získané vědomosti

Děti snadno přejímaly znalosti, dovednosti od dospělých nápodobou.

Neexistovaly žádné výchovné či vzdělávací instituce

Některé znalosti se předávaly zasvěcovacími obřady, **tzv. iniciacemi**, při kterých se mladí hoši (někde i dívky) zúčastňovali určitých zkoušek dospělosti.

Cíle ve starověku

Cíl výchovy = připravit tělesně zdatné jedince, kteří budou vládnout, vědomosti měly pomoci zajistit si moc nad ostatními členy společnosti.

Školy vznikaly při chrámech a panovnických dvorech.

Vyspělé výchovné systémy se vyvinuly později i v antickém Řecku a Římě (ovlivnilo evropské školství).

Platón

V díle *Zákony* vložil Platon názory na výchovu do úst „Athénskeho hosta“, starce, který rozmlouvá se dvěma jinými starci, s Kréťanem Kleiniou a Lakedaimoňanem (Spartanem) Megillem. „*Já tedy povím, co je třeba rozumět vychováním, a vy uvažte, zdali se vám bude má výpověď líbit.... Tedy mluvím a pravím, že v čemkoli má být muž dobrý, musí se právě v tom hned od dětství cvičit, zabývá se hravě i vážně všemi jednotlivými činnostmi, které k té věci náležejí. Tak například kdo má být dobrým rolníkem nebo stavitelem, má si hráti tak, že tento staví nějakou z dětských staveb a onen zase vzdělává pole; také malé nástroje, napodobeniny opravdových, má každému opatřiti pěstoun jednoho i druhého z nich a hleděti, aby se hrou již napřed učili všem těm naukám, které je nutno napřed znát, tak například stavitel měřit nebo užívat krokvice a bojovník jezdit na koni..... Základem výchovy je podle našeho názoru to pěstění, které by co nejspíše dovedlo duši hrajícího si chlapce k lásce k tomu, v čem bude povinen, až dospěje v muže, mít dokonalou znalost dobrosti té věci...“*

(Platón, 1997, s. 29.)

Platónovy myšlenky

Poprvé (před Komenským) požadoval veřejnou předškolní výchovu a zdůrazňoval význam pohádek a her pro děti.

Pod vedením chův mají být děti vedeny k otužování, cvičení, vypráví se jim pohádky, báje, učí se hudbě, tanci, zpěvu a základům aritmetiky, geometrie. Hlavní je však v tomto období hra.

Kladl důraz na dialogický charakter výchovného procesu, uznával určité partnerství žáka a učitele. Tělesné tresty se mohou užívat do jisté míry jen na nižším stupni.

Děti považuje Platón za majetek státu a ne rodičů.

Vše se podřizuje zájmům státu, potřebám společnosti. Důraz se klade na politický význam výchovy.

Aristoteles

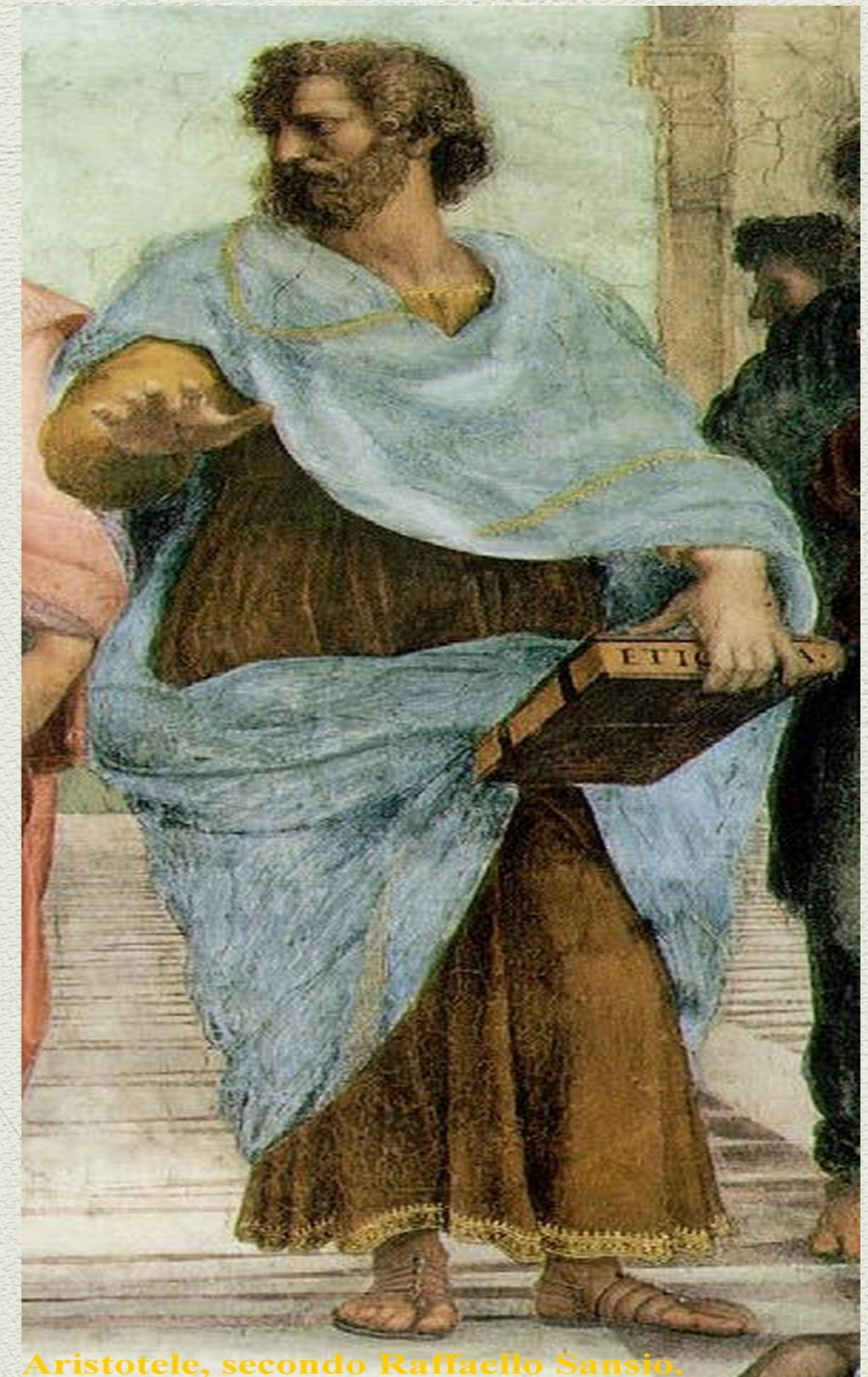
Výchova je společensky podmíněná, je prostředkem rozvoje státu a má být státní.

Výchova má rozvíjet žákovy vlohy.

Tělesná výchova má předcházet výchovu rozumovou.

„Neboť všemu, čemu lze navyknouti, jest nejlépe navykati hned od počátku, ponenáhlu...“ (Aristoteles, 1998, s. 286.) *„Neboť máme-li se něčemu naučit, co máme konati, naučíme se tomu tím, že to konáme, například ten, kdo staví, se stává stavitelem, a ten, kdo hraje na kitharu, stává se kitharistou. Tak i spravedlivým jednáním se stáváme spravedlivými, uměřeným pak uměřenými a statečným statečnými.“* (Aristoteles, 1996, s. 50.)
Aristoteles tak provedl první periodizaci věku dítěte a dospívajícího člověka.

(Štverák, 1983, s. 42)

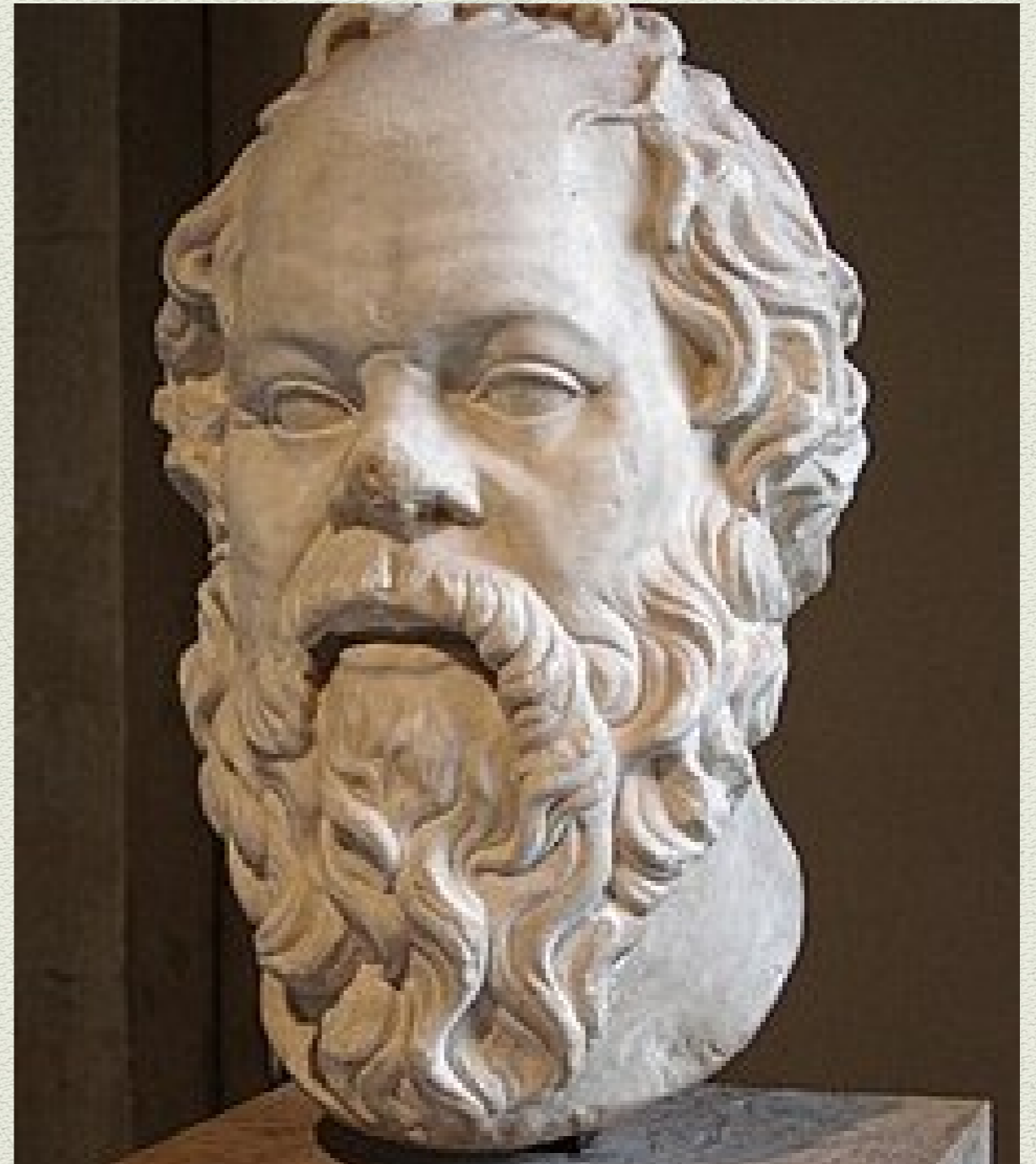
Aristotele, secondo Raffaello Sansio.

Sokrates

Sokratovský dialog

- Myšlení není intuitivní záležitost
- Myšlení nepodléhá autoritám
- Každý v sobě má vědění o řešení problému
- Rozhovor je metoda myšlení
- Rozhovor je konsensus

Cíle v období renesance

Ve 14.–16. století začal v Evropě prudký rozmach hospodářství a kultury.

Došlo k velkému docenění přírodních věd, hlavně matematiky, astronomie, fyziky a biologie. Vynález knihtisku podmínil rychlé šíření znalostí.

Cílem výchovy je zdravý, aktivní člověk, který se raduje ze života a neorientuje se pouze na posmrtný život.

Michel de Montaigne

„Pravidelně se nám jen hučí do uší, jako by se nalévalo trychtýřem do sudu, a naši povinností je pouze opakovat, co nám bylo řečeno. Přál bych si, aby vychovatel v této věci zjednal nápravu, a aby hned od počátku – podle toho, nač duše svěřená do jeho rukou stačí – jí pomáhal k uplatnění a dával jí z věcí ochutnávat a samostatně je volit a rozlišovat, ať jí někdy cestu otevře, někdy ať jí nechá cestu si otevřít. Nechci, aby objevoval a mluvil on samojediný, přeji si, aby mluvil i jeho žák a on naslouchal.“

(Montaigne, 1966, s. 325)

Jan Ámos Komenský

„V známosti věcí předně přirozených (fyzice) může do šesti let dítě tak daleko přiveden býti, aby vědělo jména živlů, země, vody, větrů, ohně, též deště, sněhu, ledu, olova, železa etc.; až i některých rostlin, zvláště stromů, též živočichů hlavní rozdily, co ryba, co pták, co hovado etc., naposledy zevnitřních svých oudů jména a práce.

V optice prospěje, bude-li znáti, co světlo, co tma, též barev některých jméno etc.

V astronomii bude míti začátek známostí slunce, měsíce a hvězd, veřejně totiž, co jest hvězda znaje.

Geografie mu základem bude, jestliže v šesti letech jsa, věděti bude, že to, kde se narodil a bydlí, ves jest, neb městečko, neb město, neb zámek; též rozuměje, co pole, vrch, hora, řeka etc. slove.

Chronologie začátek bude věděti, co jest hodina, den, co noc, co týden, co zima, co léto.

Historie, pamatovati něco ode dvou, tří neb čtyř let, byť pak domácí dětinské věci byly a jakkoli mdle jako skrz mhlou se pamatovaly.

Ekonomiky věděti, kdo do čelednosti domu toho přináleží neb nepřináleží.

Politiky, rozuměti, že někdo v městě purkmistrem, radním pánem, rychtářem

slove, měšťané že se někdy do obce scházejí etc.“

(Komenský, 1992, s. 62–63)

Odkaz Komenského

Cíle výchovy formuluje jako poznání sebe samého a světa, ovládnutí se a povznesení k Bohu.

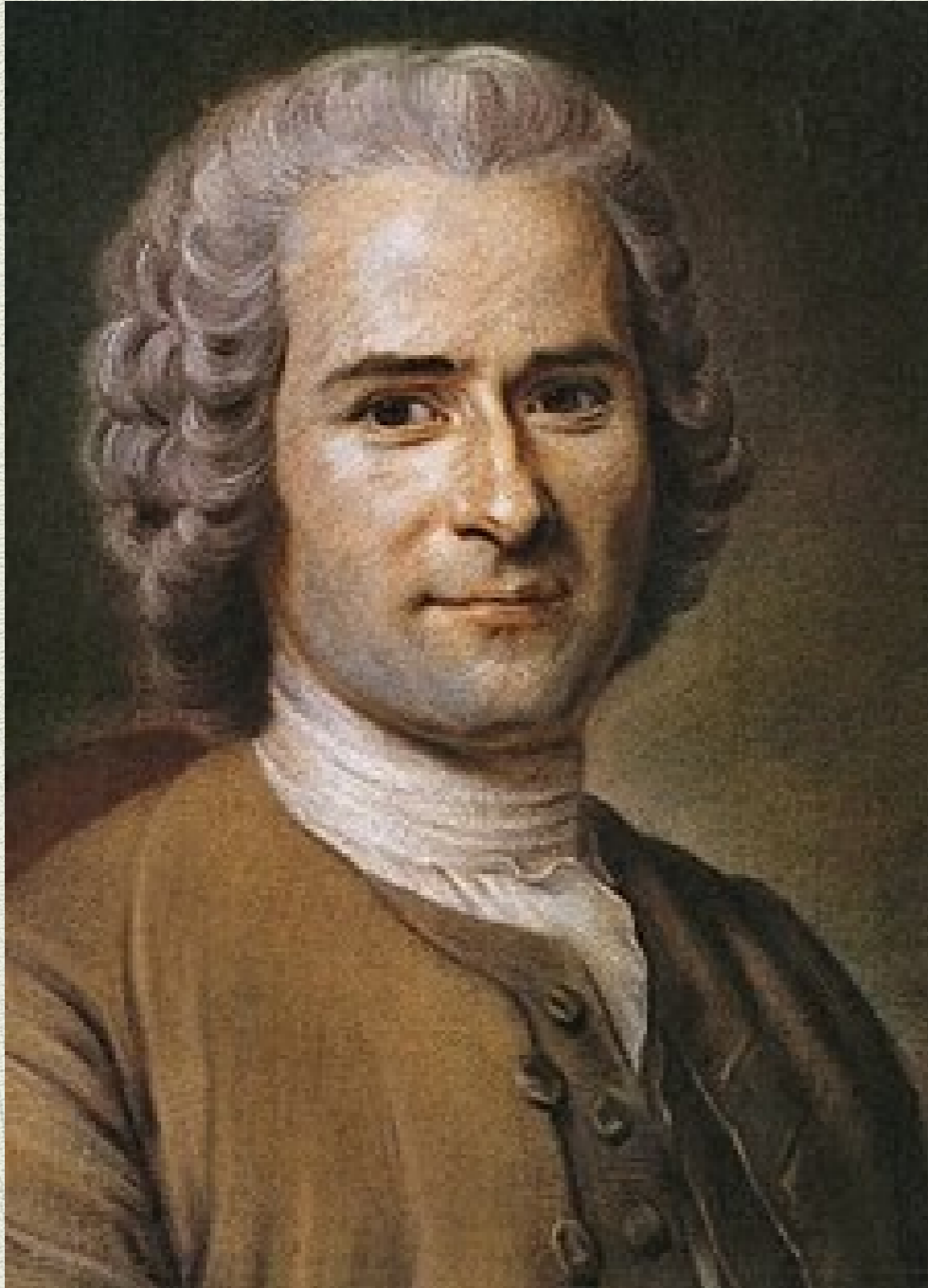
Těmto cílům odpovídají tři oblasti výchovy a vzdělání:

- vzdělání ve vědách
- vzdělání v uměních a řemeslech
- mravní výchova a výchova náboženská.

Při stanovení výchovných cílů převažuje u Komenského hledisko náboženské, ale opomenuty nejsou ani další složky. Velký důraz klade na výchovu mravní.

Jean Jack Rousseau

Cílem výchovy je podle Rousseaua vychovat **svobodného člověka, který nade vše miluje svobodu**. Proto Rousseau požaduje výchovu přirozenou a svobodnou, která by respektovala věkové a individuální zvláštnosti dítěte.

Dítě nemáme do ničeho nutit a potlačovat jeho osobnost.

Proti učení se z knih, proti biflování staví osobní zkušenost.

Dítě má ke všemu dospět vlastním pozorováním, uvažováním, vlastní zkušeností.

Samostatnosti a svobodě dítěte vlastně obětuje systematicklost ve výuce.

Člověk je tehdy dobře vychován, působí-li na něj tři druhy výchovy: *výchova přírodou, výchova lidmi a výchova věcmi*.

19. století – průmyslová revoluce

- Vznik prvních opatření – zajišťují péči, vedou k sebeobsluze, slušnému chování, hygienickým návykům.
- V Anglii – Robert Owen
- V Německu – Friedrich Fröbel
- Ve Francii – J. F. Oberlin, Jean Cochin
- Ve Švýcarsku - Pestalozzi
- V Rakousku Uhersku – Marie Terezie Brunswicková, J. V. Svoboda (v Praze)

1. Opatrovna na Hrádku, 1832

- Přijímány děti od 2-5 let
- J.V. Svoboda zpracoval metodiku přeuskoimí výchovy, děti se zde učily i počátkům čtení
- Napsal spis „Školka“ (1839) – praktická příručka s podrobně propracovaným obsahem
- Vzdělávací ráz

Doba absolutismu

- 1869 – rakouský školský zákon, který doporučoval zřizování předškolních zařízení při školách
- 1872 – výnos ministra, který rozděluje podle účelu jesle, opatrovny, mateřské školy a zakazuje výuku trivia v mateřských školách.

Otisk reformních snah

- Anna Süssová – kniha „Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí“ (1912) – cílem výchovy je *„podporovati přiměřeným zaměstnáním vývoj těla, aby nabylo potřebných vlastností pro výchovu rozumovou v době pozdější“*
- Ida Jarníková – zaměřila se na obsah vzdělávání (4 oblasti: člověk, zvířata, rostliny, různé)
- Přichází s myšlenkou rozvoje svobodné osobnosti – potlačeno s nástupem totality

2. polovina 20. století

1948 – zákon o jednotné škole

Charakteristika jednotné školy

Role státu	Stát detailně vymezoval veškeré požadavky na vzdělávání, tzn., co se na kterém typu školy bude učit, v jakém rozsahu, v jakých časových posloupnostech a dotacích, jakými metodami a formami (viz metodiky pro učitele rozpracované do jednotlivých kroků, včetně časově tematických plánů).
Role vzdělávacího programu	Vzdělávací programy (učební osnovy) se zaměřovaly zejména na obsah vzdělávání, tedy na učivo. Učivo v nich bylo podrobně rozpracováno. V průběhu let neustále narůstalo, což v praxi vedlo k předimenzovanosti obsahu vzdělávání a encyklopedičnosti při předávání učiva.
Role učitelky MŠ	Úkolem učitelky bylo zprostředkovat dětem to, co pro ně bylo detailně naplánováno „shora“. Učitelka se dostává do role vykonavatele daných předpisů, norem, vzdělávacích obsahů.
Role dítěte	Dítě se v takto nastaveném systému dostávalo do role příjemce. Jeho úkolem bylo přijmout to, co se mu učitelka snaží zprostředkovat. Dítě je úspěšné, zná-li učivo a má-li dovednosti, které byly pro daný věk předepsány (ve třech, čtyřech, pěti, šesti letech dítě zvládá předepsané požadavky).

Zdroj: Syslová, 2017

- 1948 – Pracovní program pro mateřské školy
- 1953 – Prozatímní osnovy mateřské školy
- 1960 – Osnovy výchovné práce v mateřské škole
- Cíle se odklánějí od dítěte směrem k požadavkům socialistické společnosti. Mizí pojem spontánní hra a je nahrazen termínem tvořivá hra.

- Cíle ideové a příprava na vstup do základní školy
- 1983 – Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy

Konec 20. století

- Hledání cesty v proměně v demokratický systém
- Reforma iniciována zdola – APV Asociace předškolní výchovy, PAU Přátelé angažovaného učení, Zdravá mateřská škola atd. – pojetí **osobnostně rozvíjeného modelu orientovaného** na potřeby a možnosti dítěte předškolního věku

- Kritika Programu výchovné práce pro jesle a MŠ – formulována rizika.
- Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péči (2000) – nezohledněna individualita dětí, větší důraz na požadavky zřizovatelů než dětí.

Dítě jako investice do budoucnosti

- Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a v součinnosti s ní zajistit dítěti podnětné prostředí k jeho rozvoji a učení.
- Cílem je rozvoj osobnosti dítěte, podpora jeho tělesného rozvoje a zdraví, jeho osobní spokojenosti a pohody, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané.

4 pilíře vzdělávání pro 21. století (Delors, 1997)

- 1. Naučit se pravdivě **poznávat** svět kolem nás i v nás, dobře se orientovat, předcházet novodobé slepotě, neschopnosti vidět vztahy, odhalovat smysl.
- 2. Učit se správně a odpovědně **jednat**, vzdělání pro budoucnost má být činné, tvořivé, spjaté s praxí.
- 3. Učit se **být** svébytnou osobností, zvládat umění žít kvalitněji, hodnotněji.
- 4. Naučit se **žít pospolu** s druhými lidmi i s přírodou v duchu vzájemnosti a svébytnosti.
- *(Učení je skryté bohatství* – dokument vydaný celosvětovou organizací UNESCO - záměry pro utváření společnosti v 21.století)

Nová kultura předškolního vzdělávání

- Ovlivněno politickými a ekonomickými zájmy
- Společnost vědění
- **Pojem kompetence** (systémy specifických a naučitelných znalostí, schopností, způsobilostí či dispozic umožňujících ovládnout určitou skupinu požadavků v určitém kontextu, který je blízký situacím každodenního soukromého a pracovního života)
- Humanistické teorie, konstruktivistické přístupy

Klasifikace cílů

- ***individuální*** – snaha o osobní rozvoj a uplatnění jedince (antika, humanismus a reformace, J. Lock, J. J. Rousseaua; F. Nietzscheho)
- ***sociální*** – zaměření k zapojení člověka do společnosti, tak aby byl schopen uvědoměle a kvalifikovaně plnit své sociální funkce; vychovat jedince co nejvíce prospěšného společnosti (Aristoteles, Platon, Helvétius, Lindner, Drtina, Masaryk)

Klasifikace cílů

- **materiální / informativní** – orientace na osvojení konkrétní učební látky důležité pro zvládnutí teoretických i praktických úkolů (fakta, konkrétní vědomosti, dovednosti, návyky)
- **formální / formativní** – zaměření na rozvoj schopností člověka, učební látka chápána jako prostředek formálního rozvoje vychovávaného (duševní schopnosti, myšlení žáků, paměť, logické usuzování, fantazie)
- **obecné** – společný veškeré výchově, shrnuje specifické cíle týkající se konkrétních dovedností, vědomostí, návyků a utváření postojů a potřeb spjatých s oborem; plnění těchto cílů je zaměřeno na celou populaci
- **odborné / specifické** – speciální konkretizací obecných cílů; osvojování vědomostí, dovedností a návyků, které jsou nezbytné pro výkon určité profese
- **adaptační** – vedou člověka k přizpůsobení se stávajícím podmínkám
- **anticipační** – výchovné působení orientováno k budoucím potřebám jedince i společnosti
- **teoretické** – zaměření na vytvoření systému vědomostí
- **praktické cíle** – uplatnění teoretických vědomostí v praktickém životě, rozvíjení dovedností a návyků
- **autonomní / vnitřní** – vycházejí od jednotlivce a jsou produktem jeho potřeb a vůle; stanovuje si je sám jedinec
- **heteronomní / vnější** – stanoví jiní činitelé (stát, skupina, vychovatel, rodiče ad.); je nutné aby vychovávaný tyto cíle přijal za vnitřní

Literatura

- Horká, H., & Syslová, Z. (2011). *Studie k předškolní pedagogice*. Brno: Masarykova univerzita.
- Pavlovská, M., Syslová, Z., & Šmahelová, B. (2012). *Dějiny předškolní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita.